

ABDÜLGANÎ NABLUSÎ

“Allah Buraya Cemal Nazarıyla Bakmış”

Kutsal bir belde nasıl gezilir? Bir 17. yüzyıl âlim-sufisi Kudüs'e gittiğinde hangi mekânları ziyaret eder, nelere dikkat ederdi? Ahmet Murat Özel, Abdülganî Nablusî'nin hem Kudüs'ün sosyal ve kültürel tarihine dair bir kaynak hem de kutsal gezi rehberi kıymetindeki Kudüs seyahati notlarından hareketle soruların izini sürdü.

AHMET MURAT ÖZEL ozelahmetmurat@gmail.com

Eskilerin allâme tipine tastamam uyan Abdülganî Nablusî'nin (ö. 1141/1731) bir fakih, bir sufi, bir şair, bir seyyah olarak yaşadığı 90 senelik bereketli hayattan geriye 300'e yakın eser kaldı. Bu eserlerin önemli bir kısmı, İbn Arabî çizgisine sadık bir tasavvufî anlayışı terennüme adanmıştır. Nablusî külliyyatında, bu çizginin müdafaasına ve zaman zaman daha popüler bir dille açıklanmasına verdiği yoğun emek sergilenir.

Ama Nablusî'nin bir seyyah olarak portresi de son derece dikkate değer. Yazı yazmayı sevdiği belli olan ve şiirleriyle, bazı önemli şiirlere yazdığı şerhlerle ve eserlerinde yer verdiği şiir iktibaslarıyla, bizi kendi edebiyat merakı ve zevkiyle de tanıştıran Nab-

lusî'nin, “edeb” başlığı altında tasnif edilmesi beklenen seyahatname türünde eserler vermesi, böylece bir kadı ve şeyh portresi için çok sık rastlanan bir performans değildir.

Onun 20'li yaşlarında “mesleki kariyer” amacıyla İstanbul'a yaptığı seyahati bir yana bırakırsak, bizi asıl ilgilendirenin, 40'lı yaşlarının sonlarına doğru, tanınmış bir âlim, müderris ve yedi yılını evinde inzivada geçirmiş bir sufi olarak güneye doğru çıktığı “kutsal yolculuklar” olduğunu söyleyelim. Bugünkü Lübnan, Filistin, Hicaz ve Mısır bölgelerine yaptığı seyahatlerini anlattığı eserlere, ne mutlu ki, hâlâ sahibiz. Onun bu seyahatlerde dikkatini asıl çekenin, uğrak yerlerindeki dinî yapılar, ilim ve tasavvuf »

» Kudüs'te Hıristiyanların hac mekanı olan Kiyame Kilisesi özellikle Noel ve Paskalya gibi dönemlerde dolup taşar.

KIYAME KİLİSESİ'Nİ DE GEZDİ

Nablusî, sadece Müslümanlarca mübarek addedilen mekânları değil, mesela Kiyamet Kilisesi'ni de gezer. Hakkında detaylı bilgi verdiği kiliseyle ilgili olarak aktardığı bir rivayet, Kudüs'teki üç dinin çatışmalı geçmişinin tabiatına dair fikir verecek cinstendir: Hıristiyan inancına göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği Golgota tepesinde (İslam'a göreysen çarmıha Hz. İsa'ya benzeyen ve ona ihanet eden Yahuda gerilmiştir) daha sonra, İmparator Konstantin'in annesi olan Helen göz alıcı bir kilise yaptırır. O bölgeden çıkan çerçöpü de Yahudilerin kutsal mekânı olan Sahra'ya (sonradan Kubbetü's-Sahra'nın üzerine bina edildiği kaya kütle-si) döktürür. Daha sonra Hz. Ömer Kudüs'ü fethettiğinde (bir yandan Kiyamet Kilisesi'ndeki ibadete mani olmazken) öbür yandan da, bizzat ellerini ve elbisesini kullanarak Sahra'nın temizliğini temin eder.

bir âlim ve şeyhe Kudüs'e yaptığı yolculukta eşlik eden dikkatin muhtevasına odaklanma amacı taşımaktadır.

Menzile varış

Nablusî'nin kayıtlarını takip edersek, onun ve yoldaşlarının seyahatinin 16. gününde Kudüs'e geldiklerini görürüz. O Kudüs'e girmeden önce

çevreleri, peygamber ve veli kabirleri olduğunu söyleyebiliriz. Kabirlerin ve makamların her biriyle ilgili, hadisler de dahil olmak üzere birçok rivayete, yanı sıra çağının alışkanlığımı yansıtan didaktik-enformatik şiirlere yer verir. Her seferinde geride bıraktığı satırlardan, bu kabirlere ve makamlara duyduğu yüksek hürmet ve ihtimam hissedilir.

Nablusî, Şam'da başlayan ve 45 gün süren yolculuğunun gün gün kaydını tutmuş ve yolculuk izlenimlerini, belki daha da doğrusu güncesini, *el-Hadratü'l-Ünsiyye fi'r-Rihleti'l-Kudsîyye* adıyla bir araya getirmiştir.

Bir âlim ve şeyh olan Nablusî'nin bu nitelikleri, onu bu yolculuğunun her aşamasında, yine ilim ve tasavvuf çevreleriyle kolayca buluşturmuştur. Birkaç yerde girdiği hamamları, şöyle bir değinip geçtiği onuruna kurulmuş sofraları saymazsak onun Kudüs yolculuğunun, mübarek mekânları ve ilim-tasavvuf halkalarını ziyaretten ibaret bir seyahat olduğunu bile söyleyebiliriz. Ve aslında bu yazı da daha ziyade, klasik döneme mensup

civardaki Cerrâhiyye Medresesi'ne uğramıştır. Bu medrese ve zaviye, Selâhaddin Eyyübî'nin emirlerinden Emir Hüsameddin el-Cerrâhî'nin kurup vakıflar bağladığı bir ilim ve irfan mekânıdır. Burada güzel ağırlanmıştır. Ama daha önemlisi, Nablusî'nin Kudüs'e gelmekte olduğunu haber alan bir grup Kudüslü âlimin ve arifin onu ve yanındakileri karşılamak üzere bu medreseye gelmeleridir. Su-fimiz, salavatlar ve İmam Bûsîri'nin *Kasîde-i Büre'sini* okuyarak kendilerini karşılamaya gelen bu kadronun tek tek isimlerini sayar. Medreseden çıkıp birlikte Kudüs'e doğru giderlerken yolda kendilerini Kudüs'teki dergâhlardan Edhemîyye Zaviyesi'nin dervişleri karşılayacaktır. Babu's-Şâm olarak da bilinen Babü'l-Amûd isimli kapıdan şehre girerler. Bu kapının büyüklüğü ve azametinden Nablusî etkilenmiştir ama asıl surların dayanıklılığı, bütün şehri kuşatan uzunluğundan etkilenir:

“Bana bu surların Osmanlı sultanlarından -Allah onları desteklesin ve

çağlar boyunca yardımcıları olsun -es-Sultan, el-Melik, el-Muzaffer [Kanuni] Süleyman Han tarafından yaptırıldığı söylendi.”

Nablusî özellikle âlimler, imamlar, vaizler ve şeyhlerin isimlerini kaydederek, onlar hakkında çağının ifade alışkanlıklarına uygun olarak övgü dolu sözler kullanmaktadır. Bu isimleri peş peşe aktardığı bir listesinin sayfalarca sürdüğünü görmekteyiz ki bu, Kudüs'te sadece 18 gün kalmış olan Nablusî'nin bu süre içinde yoğun bir temas içinde olduğunu gösterir. (“18 gün Kudüs” belki okumuza yeterli gelecektir ama Kudüs'te bir tam ayı geçirmiş biri olarak, Nablusî'nin kurduğu ilişkilerin yoğunluğuna ve Kudüs'teki neredeyse bütün halkalara, ilmî ve tasavvufî ortamlara sızmış olmasına gıpta etmeden yapamıyorum. Ama bu noktada bizi mazur gösterecek yegâne husus, bu halkaların bugün kahredici biçimde sönmüş ve tekkelerden sadece bir tanesinin faal durumda kalmış olmasıdır.)

Nablusî Kudüs'te, Kubbetü's-Sahra'ya mücavir olan Sultaniye Medresesi'nde kalmıştır. Günlük ziyaret-

leri bitince yeniden, ihvandan olan ziyaretçileri ve ilim taliplerini karşılamak üzere medreseye dönmüştür. Yani Nablusî'nin Kudüs'teyken bir yandan ziyaretlerde bulunduğunu, diğer yandan da ziyaret edildiğini görüyoruz. Bu süre zarfında, bir öğrenci grubunun Şeyh Arslan ed-Dimaşkî'nin bir risalesini kendisinden okumak üzere öğle namazlarından sonra medreseye geldiklerini, yine bir derviş topluluğunun da bu ders esnasında dinlemek üzere hazır bulunduğunu söylemesi, o tarihlerde bir âlimin ve sufînin seyahatinin hangi imkânları ve hedefleri içerdiğini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Nablusî ve yanındakilerin günlük ziyaretlerinden sonra döndükleri ve konakladıkları yer olan medreselerinden, akşamları genellikle Ebu'l-Vefa el-Alemî gibi ulemadan ve eşraftan bazı isimlerin evlerine yemeğe davet edildiklerini anlıyoruz. Bu davetlerde, Kudüs Müftüsü Seyyid Abdürrahim Efendi gibi ilmiye sınıfından önemli isimler hazır bulunmuşlardır. Bu davetler çeşitli ilmî ve tasavvufî müzakereler için de bere-

ketli bir ortam oluşturmuştur. Mesela firavunun imanı, tütünün mübah olup olmaması gibi bazı tartışmalı konuların bu toplantılarda ele alındığını görüyoruz. Yanı sıra kendisine bazen yazılı sorular da iletilmiş, o da bunlara cevaplar vermiştir. Mesela, “Fakr hakiki anlamda gerçekleşince Allah zuhur eder” anlamındaki sufî sözü hakkındaki soru bunlardandır.

Nablusî'nin günlüğünden anlaşılan, onun ve yanındaki topluluğun her uğradığı yerde hürmetle ağırlanmıştı. Ev sahipleri ilmiyeden bildiği gibi yönetici kadrolardan da olabilmektedir. 40'lı yaşlar gibi hayatının çok ileri olmayan bir çağını süren ve Şam gibi çok da yakın olmayan bir yerde yaşayan bir ismin, “o günkü iletişim mahrumiyetleri”ne rağmen Kudüs'ün ilmî ve idarî çevrelerinde bu denli itibar görmesi, bu “mahrumiyetler” hakkında yeniden düşünmeyi gerektirmektedir.

Özenli notlar, hassas rakamlar

Nablusî, Kudüs'teki 18 gününün bir kısmını el-Halil, Nebi Musa, Beyt-lahm gibi civardaki ziyaret mahallerini gezmeye ayırmıştır. Kudüs'ün »

» Ziyaret mekanları

Abdülgani Nablusî Kudüs'teki ziyaret mekanlarının hepsini teker teker gezmiş; ziyareti esnasında bu makamlarda mutlaka namaz kılmaya özen göstermişti. Tevbe ve Rahme kapıları da bunlar arasındaydı.

» Kudüs'ün 35 kilometre kuzeyinde yer alan El-Halil şehrindeki Halilurrahman Camii içinden bir görüntü.

merkezinde bulunduğu süre içindeyse, son derece dikkatle gezdiği, hiçbir ayrıntıyı kaçırmamaya çalıştığı, gezdiği yerlerin isimlerini, ziyaret ettiği kabir ve türbelerin sahiplerini, bu esnada tanıştığı isimleri de bir envanterci titizliğiyle kaydettiği görülür. Mesela, Harem bölgesinin ölçüsüne dair rakamlar paylaşır:

“Kible [güney] tarafındaki surdan kuzeydeki revaklara kadar altı yüz altmış zir'a, doğu surlarından batı revaklarına kadar dört yüz altı zir'a dır.”

Nablusî'nin eseri, içerdiği isimler ve mekânlar sebebiyle 17. yüzyıl Kudüs'ünü araştırmak isteyen bir tarihçinin göz ardı edemeyeceği kaynaklardan birine dönüşür. Nab-

lusî, Mescid-i Aksa'dan çok etkilenir. Onun anlatılamaz bir güzellikte olduğunu söyler. Tarihçi Mücireddin el-Uleymi el-Hanbelî'den aktardığı şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Harem alanının özelliklerinden biri de hangi tarafta otursanız o tarafın mescidin en güzel tarafı olduğunu düşündürmesidir. Denilmiştir ki: Allah buraya cemal nazarıyla bakmış, Mescid-i Haram'a (Kâbe ve civarı) ise celal nazarıyla bakmıştır.”

Kudüs mutfağı

Güzelliği bir yana, Mescid-i Aksa'nın, Kubbetü's-Sahra'nın ve genel olarak harem bölgesinin faziletine, orada kılınan namazların değerine dair, Hz. Davud (as) gibi geçmiş pey-

» Medeniyet merkezi

Mescid-i Aksa'nın batı duvarında yer alan Eşrefiye Medresesi Memlûk Sultanı Emir Hasan ez-Zahirî tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı devrinde de tedrise devam eden medrese bugün kız talebelere hizmet vermekte.

gamberlerden olanlar ve hadis-i şerifler de dahil olmak üzere çok sayıda rivayeti aktarır. Bu rivayetlerin bir kısmının ihtilaflı ya da zayıf olduğu görülmele birlikte, faziletlere dair hadisler cümlesinden olan bu rivayetleri Nablusî herhangi bir eleştiriye tabi tutmadan paylaşır. Onun günlüğü bir yanıyla da bir Kudüs metafiziği yapmanın imkânlarını barındırır. Kudüs'ün kutsallığını duyuracak, faziletine dair rivayetlerin yer aldığı bölümler, tarih ötesi ve fizik ötesi bir Kudüs'ün ya da Kudüs imgesinin resmedilmesini sağlar.

Nablusî, Kubbetü's-Sahra civarındaki makamları ve mekânları anlatırken, popüler anlatılara, Hanbelî başta olmak üzere bazı Kudüs tarihçilerinin eserlerine ve kendi gözlemlerine dayanır. Harem bölgesine açılan kapıları tanıtır, Kubbetü's-Sahra'nın yapılış tarihi hakkında bilgi verir. Hızır Makamı, Muallak Taşı ve altındaki mağara, Kadem-i Şerif, Miraç Kubbesi, Peygamber Efendimiz'in (sas) diğer peygamberlere namaz kıldırıldığı mihrabı, cehennem vadisi, Rahmet ve Tevbe kapılarını anlatır. Nablusî'nin, birbirine yakın bile olsa, birçok makamı ziyareti sırasında, orada iki rekât namaz kılıp bir

miktar dua ettiğini ya da namaz kılamasa bile en azından dua ettiğini görürüz. Kudüs'ün hemen her yerinin peygamber, sahabi, veli kabirleri ve makamlarıyla dolu olduğu hatırlanırsa, Nablusî'nin bütün bir Kudüs'ü nasıl bir itina, rikkat ve duyarlılıkla gezdiği anlaşılacaktır.

Nablusî'nin Kudüs'te ilmî ve tasavvufî mükteşebatına uygun olarak ziyaret ettiği medrese ve tekkeler şunlardır:

Lü'lüyye Medresesi (Kudüs'ün kuzey tarafında), Sultaniyye/Eşrefiyye Medresesi (Harem sınırları içinde, Babu's-Silsile'nin yanında yer alan medrese. Burası aynı zamanda Nablusî'nin Kudüs'teki ikametgâhıdır), Karamî Zaviyesi, vakıflarını ve hayır hizmetlerini epeyce övdüğü Haseki Sultan (Hürrem Sultan) Tekkesi, Rabiâtü'l-Adeviyye Makamı, Hz. Selman-ı Farisî'nin kabri, Salahîyye Medresesi, Kalkaşandıyye Medresesi, Kadirîyye Medresesi, Bistamiyye zaviyesi ve medresesi, Mevlevî Tekkesi, Edhemîyye Zaviyesi, Kalenderîyye Zaviyesi.

Bu mekânların hemen tamamında yer alan banilerinin kabirleri Nablusî tarafından ziyaret edilir, haklarında bazen birkaç cümle, bazen de

Onun günlüğü bir yanıyla da bir Kudüs metafiziği yapmanın imkânlarını barındırır.

şairlerle bezeli geniş anlatımlara yer verilir.

Gezinin diğer durakları

Nablusî, ziyaret duraklarından biri olan Mevlevî tekkesinin güzelliğinden de etkilenmiştir. Özellikle en üst katı Kudüs'e hâkim pencerelerle çevrilidir. Yine Nablusî, kendisine bir şiir de yazdıran bu ziyarette, ney ve deflerle icra edilmiş bir sema meclisinden bahseder. Gerçi mekân Mevlevî dergâhıdır ve semadan kastedilenin Mevlevî sema ayini olması muhtemeldir ama Nablusî'nin burada kullandığı ifade “raks” olmayıp “semâ” (dinleme anlamına gelen ve daha ziyade dinî musikiyi ve onun icra edildiği meclisin kastedildiği terim) olduğu için kastettiği meclisin ilahiler, kasidelerle icra edilen ve raks/dönme içermeyen bir meclis olduğu iddia edilebilir.

Nablusî'nin Kudüs'teki gezilerine, Kudüs dışındaki şehir ve kasabalardan Musa Nebi, el-Halil ve Beytlahim'i de eklediğini görüyoruz. Yine

bu esnada, bu mekânlarla, buraya medfun olan peygamberlerle ve onların faziletleriyle ilgili olarak şiirlerle süslediği anlatımlara yer verir. Bugün için artık rastlanmayan bazı ilginç uygulamalardan onun sayesinde haberdar olmaktadır. Mesela şahit olduğu şu uygulama bu tiptendir:

El-Halil şehrinde, Hz. İbrahim'in (as) sünneti olarak yapılageldiğini gördüğü bir uygulamada, ikindi namazından sonra, yolcular ve muhtaçlar için yemek dağıtmakta ama yemek dağıtımını davul çalınarak duyurulmaktadır.

Nablusî, civardaki bu gezilerinden sonra yine Kudüs'e dönecektir. Birkaç gün sonra da, kendisine eşlik eden dostlarıyla birlikte, yolculuğunun 34. gününde memleketine dönmek üzere yola çıkacaktır. Kudüs'teki sevenleri tıpkı ilk geldiğinde olduğu gibi yine onu uğurlamak üzere eşlik edecek ve Şeyh Cerrah makamı olan yere kadar birlikte geleceklerdir. Nablusî, Kudüs'ü yine Babü'l-Amûd kapısından çıkararak terk eder. Şam'a ise yolculuğunun 45. gününde, yani Kudüs'ten ayrıldıktan 11 gün sonra dönecektir.

İslam ilim ve irfan tarihinin bu seçkin şahsiyeti, geride sadece bir gezi günlüğü değil, bugünün Müslüman seyyahına, kutsal bir beldenin nasıl gezileceğine dair bir adab kitabı, istisnai bir model de bırakmıştır. Eseri bir açıdan Kudüs sosyal ve kültürel tarihine dair bir kaynakken, öte yandan da bir kutsal gezi rehberi gibidir. □

Kaynak:
Abdülğani en-Nablusî el-Hanefî, *el-Hadrâtü'l-Ünsiyye fî'r-Rihleti'l-Kudsiyye*, tahkik: Ekrem Hasan el-Ulbî, el-Mesâdir, Beyrut 1990.

Ahmet Murat Özel

Yrd. Doç. Dr., İbn Haldun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi, Nihayer Dergisi Genel Yayın Yönetmeni.